

SZENT MARGIT SKÓT KIRÁLYNÉ MAGYAR ÖRÖKSÉGE

CATHERINE KEENE

KIVONAT: Szent Margit, az angolszász királyi vérvonal leszármazottja, gyermekkorát száműzetésben töltötte Magyarországon. III. Malcolm skót királlyal kötött házasságát követően bevezette ifjúkori hazájának néhány szokását és gyakorlatát, és ezzel két szempontból is jelentősen és maradandóan megváltoztatta a Skót Királyság kulturális közegét. Először is Margit a hitélet több formájának elfogadásáról tett tanúbizonyságot, ami a *Vita* ábrázolásával ellentétben áll, ugyanakkor egybeesik a magyarországi tapasztalataival. Másodszor maradandó örökséget hagyott a skót és egyesek szerint az angol királyi dinasztiára azáltal, hogy bevezette a Magyarországon megismert névadási gyakorlatokat.

KULCSSZAVAK: Szent Margit, a skótok királynője; Magyarország; angolszász Anglia; Skócia; bencések; szerzetesség; keleti ortodoxok; dinasztia; nevek; szentek; királyság

The Hungarian Legacy of St Margaret, Queen of the Scots

ABSTRACT: Saint Margaret, a descendant of the Anglo-Saxon royal line, spent her childhood in exile in Hungary. Following her marriage to Malcolm III, king of the Scots, she introduced some of the customs and practices of the home of her youth, meaningfully and permanently altering the cultural landscape of the kingdom of the Scots in two ways. First, Margaret evidenced an acceptance of multiple forms of religious expression, contrary to the portrayal in her *Vita* and congruent with her experience in Hungary. Second, she left an enduring mark on the royal dynasty of the Scots, and one could argue, of the English by introducing naming practices she had encountered in Hungary.

KEYWORDS: Saint Margaret, queen of the Scots; Hungary; Anglo-Saxon England; Scotland; Benedictine; monasticism; Eastern Orthodox; dynasty; names; saints; royalty

Margitnak a 11. század végi (pontosabban 1045–1093 körüli) érkezése előtről kevés információ áll rendelkezésre a királynékról vagy a királynéi intézményről a Skót Királyságban. Még a királynék neve is csak legendákban maradt fenn, Margit emléke viszont mindmáig eleven: figyelmet érdemelnek az egyház reformja érdekében tett erőfeszítései, személyes jámborsága és egy olyan dinasztia megalapítása, amely kétszáz éven át egyenes ágon irányította a királyságot.

Uralkodói hitvesként oly példaadó módon alakította ki a királynéi hivatás normáit és funkcióit, hogy leánya, Angliai Matild (†1118) megrendelte érényeit áttekintő és ismertető életrajzát (*Vita*), hogy jobban követhesse édesanyja példáját. Margit szintén olyan királynéi példaképek hatása alatt állt, amelyeket még életében megismert. Alaposabban megfigyelve megállapítható, hogy két olyan gyakorlat bevezetésében játszott szerepet a Skót Királyságban, amelyek hitelt érdemlően magyarországi tapasztalatainak tulajdoníthatók: a vallási megnyilvánulás többféle és változatos formájának királyi pártfogása, valamint egy új dinasztikus névadási minta.

Míg a legtöbb középkori hercegnő különböző udvarokban, többnyire a szülői és a házastársi családjuk udvarában élt, Margit talán a legtöbbjükénél többet utazott. Körülbelül tizenkét éves koráig a Magyar Királyságban tartózkodott, ahová apja, a wessexi királyi ház hercege, későbbi nevén Száműzött Eduárd (†1057) menekült. Ő még csecsemőként volt kénytelen elhagyni az angolszász Angliát apja, II. (Vasbordájú) Edmund halálát követően (†1016), akinek életét a győztes Knut király (†1035) oltotta ki. Eduárd végül Kijevben telepedett le, ahol ismeretséget kötött egy másik száműzöttel, András magyar herceggel (†1060), akinek 1046-ban segített visszaszerezni a trónt.¹

1 Keene 2013, 10–13.

Nagyjából ebben az időben, pontosabban nem sokkal Magyarországra költözését megelőzően vagy azt követően Eduárd feleségül vett egy Ágota nevű nőt, akinek származása ma is időnként heves viták tárgya. A jelenlegi legelterjedtebb elmélet szerint Ágota I. Jaroszláv kijevi nagyfejedelem (†1054) lánya lehetett. Jómagam azonban azt feltételezem, hogy valószínűleg jelentéktelen vérvonalból származott, ami máris megmagyarázná a források tudatos homályosságát. Még azok a beszámolók is, amelyek akkor íródtak, amikor Margit emlékezete elevenen élt gyermekei uralkodása idején, kerülik a konkrétumokat. Ha Ágota valóban Jaroszláv lánya lett volna, akkor a magyar, francia és norvég királynék testvére is lett volna, és ezt leszármazottjai inkább híresztelték, mintsem elkendőzték volna. Egy másik elmélet szerint talán a német császár rokona lehetett, de egy ilyen kapcsolatot szintén kiemelten kezeltek volna, így a rokonság, ha volt is, valószínűleg közvetett és távoli volt. Egy ideig még az is fölmerült, hogy Ágota magyar hercegnő lehetett, de ezt az elméletet azóta már elvetették.² Mindazonáltal bátran kijelenthetjük, hogy bár Ágota nem volt közvetlen leszármazottja a magyar királyi háznak, Margit számára az első királynői modell, amellyel kapcsolatba került, magyar lehetett.

Eduárdnak és Ágotának három gyermeke született, Margit, Krisztina és Edgar. A pár 1057-ig Magyarországon maradt, amikor Eduárdot a gyermektelen Hitvalló Eduárd (†1066) visszahívta Angliába, hogy elfoglalhassa örökségét, az angolszász trónt. Bár Margit apja néhány nappal az angliai partraszállás után meghalt, a család ott maradt, amíg a normann hódítás és az azt követő események arra nem kényszerítették őket, hogy a Skót Királyságba meneküljenek, ahol Margit feleségül ment III. Malcolm királyhoz (†1093). A házaspárnak nyolc gyermeke maradt életben, akik közül hárman is egymást követően Skócia királyai lettek, egyik lányuk pedig Anglia királynéja lett.³ Margit tehát, mielőtt a Skót Királyságba érkezett volna, a Magyar Királyságban és Anglia királyságában már megismerte a királynői lét modelljeit.

Emlékezetének legfontosabb dokumentuma az életének erényes oldalát bemutató *Vita*, amely nem sokkal halála után, valószínűleg a 12. század első

² Keene 2013, 13–15.

³ Keene 2013, 27–30.

évtizedében íródott, és amely jámbor asszonyként ábrázolja: udvarát és családját szerzetesi elvek szerint irányította, az egyház téves gyakorlatait megreformálta, valamint böjtöléssel, szigorú imarenddel és jótékonyági cselekedetekkel az apostoli életet követte. Életrajzának egy korai, eredeti szöveg alapján készült kéziratos változata a 12. század utolsó negyedében készült anglonormann közönség számára.⁴ Egy másik változat valószínűleg egy, a 15. század második felében keletkezett kompiláció része lehetett, amely a *Vita* beillesztésével együtt 1285-re készült el. E változat egyes részei a *Vita* egy korábbi redakciójából származnak, amely megegyezik a 12. századi kézirattal.⁵

Margit személyes példájáról és örökségéről ismert egyéb adatokkal együtt ezek az írások is bemutatják, hogyan alakult és változott a királynői eszmény a Skót Királyságban. A következőkben két olyan példát szeretnék kiemelni, amelyek arra utalnak, hogy Margitra magyarországi tapasztalatai is hatást gyakorolhattak. Az első esetben cselekedetei a vallási meggyőződés többféle kifejezőmódjának elfogadásáról tanúskodnak, ami ellentétben áll az életrajzában leírtakkal, és egybevág a magyarországi tapasztalataival. A második példában Margit maradandó nyomot hagyott a skót és talán akár az angol királyi dinasztiában is, követve a Magyarországon megismert névadási gyakorlatot.

Vitájában Margit úgy jelenik meg mint a Skót Királyságban az egyház téves gyakorlatainak eltökélt megszüntetője. Hagiográfusa világosan rámutat, hogy „az Isten háza, vagyis az egyház iránti buzgalom emésztette őt, miközben valóban apostoli hittől égve azon is fáradozott, hogy teljesen kiirtsa azokat a törvénytelen dolgokat, amelyek az egyházban elburjánzottak”. Amikor „látta, hogy sok mindent a helyes hit szabálya és az egyetemes egyház szent szokása ellen tesznek”, arra az elhatározásra jutott, hogy „rendszeres zsinatokat” hozzon

4 Cotton Tiberius Diii *Vita*, fol. 179v–186r. Átírását lásd Turgot 1999, Jun. II, Dies 10; Pinkerton 1789, II. 125–182. Angol fordítása: *Ancient Lives* 1998, II. 297–321. Egy későbbi, rövidített verziója szintén a British Libraryben található: Cotton Tiberius Ei *Vita*, Part 2, fol. 11v–13v.

5 Dunfermline *Vita*, fol. 199–209. Átírását, fordítását és összehasonlítását analóg szövegekkel lásd Keene 2013, 135–221. A *Vita* változatainak további tárgyalásához lásd Keene 2013, 5–6., 81–93.; Taylor 2010, 228–252.

létre, hogy az „eltévelyedett szokásokat” felszámolja.⁶ Egy alkalommal Margit kifejezetten szorgalmazta a következőket: a nagyböjt pontos megtartását, az Eucharisztia méltó vételét, a szentmise helyes bemutatását és a vasárnap méltó megünneplését.⁷ Az ilyen egyházi reformtörekvések érthetőek, tekintve, hogy az az egyház, amelyet Magyarországon és az angolszász Angliában megismert, nagyban különbözött attól, amellyel a Skót Királyságban szembesült.

Margit idején Angliában a monostorok szinte mindenütt Szent Benedek reguláját követték, különösen a 10. századi reformmozgalom után.⁸ Elhagyott monostorokat telepítettek újra, mint például Elyt, továbbá újakat is alapítottak, például Ramseyt. Valamennyi monostor vállalta, hogy pontosan követi a benedeki regulát, egyben pedig arra törekedett, hogy a világi klerikusok közösségeit szerzetesekkel váltsák fel, például Peterborough-ban, Elyben, Thorney-ban és St. Neotsban, továbbá – valamivel kevésbé egyértelműen – Canterburyben és Worcesterben, ahol a meglévő klerikusközösségekhez szerzetesek csatlakoztak. A gyakran gregorián reformmozgalomként emlegetett pápai reformmozgalom elveivel összhangban elszánt lépéseket tettek a klerikusok házasságának, valamint az egyházi méltóságok adásvételének és öröklésének gyakorlata ellen.⁹ Margittól, aki valószínűleg a wiltoni bencés királyi alapítványban nevelkedett, nem volt idegen ez a szerzetesi gyakorlat.¹⁰

A bencés hagyomány a Magyar Királyságban is erős volt. A pannonhalmi monostort, amely a Monte Cassinó-i monostor által példaként megvalósított bencés eszményt hivatott tükrözni, a 10. század vége felé alapították, akkortájt,

6 Dunfermline *Vita*, fol. 11rb. Vö. Keene 2013, 188–189. (Itt és a továbbiakban a latin szöveget a saját fordításomban közlöm, C. K.).

7 Dunfermline *Vita*, fol. 11vb–13ra. Vö. Keene 2013, 192–197.

8 Nyugaton a 6. század óta uralkodó szerzetesi hagyomány volt Szent Benedek regulája, amely a Pakhomiosz (4. sz.) egyiptomi szerzetes által meghonosított szegénység, engedelmesség, szüzesség fogadalmi mellé új elemként a *stabilitas* fogadalmát is megkívánta. A regulát a latin kereszténység jelentős részében átvették, és egészen a 12. században alapított új rendek megjelenéséig meghatározó maradt. Keynes 2008, 40–48.

9 A pápaság által a 11. század közepén kezdeményezett, majd VII. Gergely pápa által a 11. század végén erélyesen véghez vitt egyházi reformok kifejezetten az egyházi méltóságok áruba bocsátásának (szimónia), illetve ezen méltóságok világiak által történő adományozásának (invesztitúra), valamint a klerikális házasságnak az elítélésére irányultak. Savill 2023, 228–266.

10 Keene 2013, 33.

amikor a királyság a keresztény hitre tért, és az ország első latin rítusú püspöki székeplomai épültek, mint például Veszprémben is. Szent István király (†1038) nevéhez fűződik a zalavári, bakonybéli és pécsváradi alapítás. Esztergomban a 11. században Szűz Mária tiszteletére szentelt bencés, valószínűleg királyi alapítású monostor létesült, emellett valószínűleg a Somló-hegy lábánál, a Torna folyó mellett is állott egy monostor, amelyet változó elnevezésekkel Somlósárhelynek, Apácavásárhelynek vagy Apácasomlyónak hívtak.¹¹

Ezzel szemben az a vallási környezet, amellyel Margit a Skót Királyságban találkozott, érintetlen volt bármilyen bencés hatástól, és annak ellenére, hogy később igyekeztek neki tulajdonítani a bencés közösségek meghonosítását, a helyzet a haláláig változatlan maradt. Ő maga csupán néhány szerzetest fogadott be, akik inkább személyes lelki tanácsadóként működtek. Közéjük tartozott a canterburyi érsektől kért szerzetes és két társa Turgot mellett, aki feltehetően Margit hagiográfusa volt.¹² Ilyen korlátozott képviselő aligha támogathatott volna egy alapítási, még kevésbé egy reformmozgalmat.

A Skót Királyságban jelen lévő egyházat ezzel szemben háromféle szerzetesi közösség jellemezte: a világi irányultságú királyi alapítások, az ír szokásokat gyakorló monostorok és az ugyancsak ír gyökerű úgynevezett Culdeer-csoportok. Az elsőre példaként említhetők az abernathyi, a brechini, a St. Andrews-i és a dunkeldi alapítások. A bencés szokásokkal és a gregorián reform elveivel ellentétben e közösségek tagjai között előfordult a házasság és a méltóságok örökítése is.¹³ Margit azonban ahelyett, hogy törekedett volna megreformálni ezen alapítványok gyakorlatát, inkább támogatta őket. Életrajza szerint egy feszületet adományozott St. Andrews-nak, valamint azzal is támogatta, hogy a Firth of Forth-on való átkeléshez a zarándokok számára kompot és révészt biztosított, illetve zarándokszállásokat alapított.¹⁴ Talán a legbeszédesebb, hogy fia,

11 Keene 2008, 67–68.; Berend–Laszlovszky–Szakács 2007, 319–368., 352.; Takács 2001; Györffy György a 11. századra datálja a Somló-hegyi alapítást, lásd Györffy 1994, 151–153.

12 Keene 2013, 71. (lásd a Lanfranc-nal folytatott levelezéshez), 6–7. (lásd Turgot mint a *Vita* és az életrajz lehetséges szerzője esetében).

13 Keene 2013, 62.

14 Dunfermline *Vita*, fol. 9rb. Vö. Keene 2013, 179–180. Dunfermline *Vita*, fol. 13vb. Vö. Keene 2013, 202.

Aethelred átvette Dunkeld laikus apátjának pozícióját, egy olyan méltóságot, amelyet korábban Malcolm nagyapja töltött be.¹⁵

A Skót Királyságban a szerzetesi közösségek az ír szokásokhoz igazodtak olyan kérdésekben, mint például a húsvét időpontjának a nyugati egyháztól eltérő módon történő kiszámítása, valamint a más alakú tonzúra. Az is lehetséges, hogy Margit Magyarországon már korán megismerkedett az ír hagyományokkal. A 7. század elején élt ír missziós szent, Columbanus ereklyéit a 11. században Pécsen őrizték. A magyarok térítő püspöke, Brúnó, a Szent Gellért-monostor szerzetese volt, amelyet a 8. században alapítottak Columbanus egyik társának, Gallusnak a remetelakja helyén. Több Szentgál nevű település egyértelműen az Árpád-kori királyi hatalom 10. századi központjainak közelében helyezkedett el.¹⁶

Függetlenül attól, hogy az ír szentekkel való ilyen korai kapcsolata miatt vált-e fogékonyabbá az ír gyakorlatok iránt, a bizonyítékok arra utalnak, hogy királynőként aktívan támogatta az ír szerzetesi alapításokat. Egy 12. században írt krónika szerint védnökséget vállalt Iona felett, amelyet Szent Columbanus ír szerzetes alapított a 6. században, és amely a történelem során a legtöbb skót király temetkezési helyéül szolgált. Ordericus Vitalis normann történetíró szerint „újjaépítette az Eoa [Iona] apátságot [...] és a szerzeteseknek megfelelő jövedelmeket biztosított az istenszolgálathoz, egyben pedig helyre is állította”. Beszédes, hogy a Columbanus-féle Iona-monostor egészen addig fennmaradt, amíg egy évszázaddal Margit halála után a bencések irányítása alá nem került.¹⁷

A Skót Királyságban a Culdeer-csoportok remeteközösségekbe és monostorok közelében szerveződtek, egyben pedig azok támogatásával tevékenykedtek. Néhány szerzetes püspöki központokban élt, például Dunkeldben és St. Andrewsban. Először különálló, világi, illetve remeteközösségekként kezdtek, majd pedig összeolvadtak. Ez a berendezkedés ellentétes volt az angliai reformpárti papság fölfogásával, ezért súlyos kritikát váltott ki.¹⁸ Margit azonban

15 Keene 2013, 66.

16 Keene 2008, 68.; Györffy 1994, 54–56.

17 Keene 2013, 67.; Orderic Vitalis 1968–1980, IV. 272–273.

18 Woolf 2007, 315.

aktívan támogatta ezeket a remeteket. Egy *notitia* szerint Malcolm és Margit közös adományt adott a Loch Leven nevű Culdeer-közösségnek.¹⁹ Lehetséges, hogy a St. Andrewst illető pártfogása az ott élő Culdeer-közösségre is kiterjedt. Személyes szempontból Margit életrajza azt is rögzíti, hogy gyakran kért lelki útmutatást helyi remetéktől, akik valószínűleg a Culdeer-közösséghez tartozhattak.²⁰ Egy későbbi, apokrif beszámoló szerint Margit éjszakai imáihoz egy Dunfermline melletti barlang magányába vonult vissza, amely ma is nyitva áll a látogatók előtt.²¹

Margit nyilvánvaló toleranciája a különböző vallási gyakorlatok iránt a Skót Királyságban nehezen lenne érthető korai magyarországi tapasztalatainak figyelembevételével, ahol a királyi pártfogás egyaránt kiterjedt a latin, illetve a keleti ortodox rítust követő monostorokra is. Szent István király újjáélesztette a szávaszentdemeteri görög monostort, amely még 1071-ben is működött. Miként a görög nyelvű alapítólevél tanúskodik róla, megalapította a veszprémi apácák monostorát is, mégpedig valószínűleg vagy saját édesanyja, vagy nővére, valamint esetleg fiának tervbe vett bizánci házasságára tekintettel annak menyasszonya számára. I. András király uralkodása alatt, ami nagyjából egybeesik azzal az idővel, amikor Margit Magyarországon tartózkodott, a keleti ortodox jelenlét kiszélesedett valószínűleg annak köszönhetően, hogy András kijevei felesége ragaszkodott az ortodox rítushoz. I. András Visegrád közelében görög monostort alapított, amelyet névadó védőszentjéről neveztek el. Ugyancsak ő alapította a tihanyi bencés apátságot a Balaton partján. Az angliai tapasztalatokkal ellentétben tehát Magyarországon mind a latin, mind a görög rítusú szerzetességet támogatták.²²

A tihanyi és visegrádi monostorok párhuzamosan működtek egy, a kijevei barlangkolostorból (Pecszerszka lavra kolostor) származó askéták közösségeivel, akiket András és a kijevei származású királyné visszatérését követően telepítettek le Magyarországon. E remeteközösségek mindegyike egy-egy már

19 Keene 2013, 67.; Lawrie 1905, no. 8.

20 Dunfermline *Vita*, fol. 13vb. Vö. Keene 2013, 201.

21 Keene 2013, 74.

22 Keene 2008, 69.; Berend–Laszlovszky–Szakács 2007, 353–354.

létező szerzetesi közösség közelében telepedett meg és élvezte annak támogatását: Óvár a tihanyi bencés monostor közelében, Zebegény pedig Visegráddal átellenben, a Duna túloldalán. Végül beolvadtak a zebegényi Szent András-monostorba, ahol továbbra is gyakorolhatták visszavonult életmódjukat, mégpedig a keleti ortodox egyházon belül.²³ A Culdeer-csoportokhoz hasonlóan ezek a barlangi remetek is együtt léteztek a monasztikus közösségekkel.

Joggal feltételezhető tehát, hogy amikor a Skót Királyságba érkezett, Margit a magyarországi és angliai tapasztalatai alapján leginkább a bencés hagyománnyal lehetett tisztában, illetve azt tekinthette megszokottnak. Ám a valóságban tapasztalnia kellett, hogy a bencés hagyomány nincs jelen Skóciában. Ahelyett azonban, hogy saját felfogását erőltette volna, inkább a magyar modellt követte azáltal, hogy a szerzetesi gyakorlat több formáját is elfogadta: a közösségi és a remeteéletformát, illetve az ír és a latin hagyományt. Miután biztosította az egyház vezető szerepét a Skót Királyságban, valószínűnek látszik, hogy éppen ezzel tudta elérni az egyház tartós függetlenségét és ezen keresztül a királyság szuverenitását. A canterburyi és különösen a yorki érsekség már régóta érvényesítette az egyházon belül betöltött vezető szerepét. A skótok ellenálltak, és végül egy pápai bullát (*Cum universi*, 1192) nyertek, amely a helyi egyház kizárólag Rómának való alárendeltségét írta elő, amely precedenst – talán nem véletlenül – Szent István teremtetette meg, amikor királyságának a császári egyháztól való függetlenségét érvényesítette, pontosabban az esztergomi érsekség alapításával elszakadt a salzburgi érsekség joghatóságától.²⁴

A Skót Királyságban Margit másik olyan tartósnak bizonyult öröksége, amelyről joggal feltételezhető, hogy magyarországi tapasztalatainak eredménye, az új nevek bevezetése az uralkodó dinasztiába. A Margit és Malcolm házasságából származó első öt, életben maradt gyermek angolszász királyi neveket kapott, hogy a Wessex-dinasztia előző királyai és királynői előtt tisztelegjenek fordított sorrendben: Eduárd, Edmund, Aethelred, Edgar és Edit. Ez a gyakorlat abból a szempontból nem volt figyelemre méltó, hogy a matrilineáris dinasztia tisztelete nem volt szokatlan, amennyiben az volt a tekintélyesebb. Szent István

23 Berend–Laszlovszky–Szakács 2007, 352.

24 Oram 2011, III. 344–346.; Engel 2005, 28.

fiat például anyjuk császári ágáról nevezték el: Ottó és Henrik (a magyar hagyományban Imre néven ismert).²⁵ Malcolm és testvére, Donald is olyan nevet kapott, amely az anyai királyi vérvonalban helyezte el őket.²⁶ Legfiatalabb három gyermekének elnevezésekor azonban Margit olyan mintát vett át, amellyel a Magyar Királyságban találkozott, és amelynek ő maga is példája volt.

Egy újonnan megtért királyság uralkodó dinasztiája úgy tudta megalapozni keresztényi *bona fides*ét, hogy szent neveket vett fel a családfájába. Így a 11. század első felében a magyar királyok a következők voltak: István (uralk. 1000–1038), Péter (uralk. 1038–1041; 1044–1046), Aba Sámuel (uralk. 1041–1044) és András (uralk. 1046–1060). I. István ugyanis a hagyományos Vajkról a legelső vértanú, István diakónus nevét vette föl.²⁷ E korai évtizedek után ismét a hagyományosabb nevek kerültek sorra. Így Salamon (uralk. 1063–1074), aki András fia és I. Béla (uralk. 1060–1063) testvére volt, majd Géza (uralk. 1074–1077) és László (uralk. 1077–1095) következett. Ez utóbbit majd szentté avatják, így neve bekerül a királyi szentek panteonjába.

Margit vér szerinti családja is átvette ezt a gyakorlatot. Édesanyja az ókori egyház egyik vértanújának, Ágotának a nevét kapta. Míg bátyja egy angolszász dinasztikus nevet (Edgar) kapott, talán ükapja, Békés Edgar tiszteletére, addig Margit és nővére, Krisztina, édesanyjukhoz hasonlóan, az ősegyház két szűz vértanú szentjének nevét viselte. Antiochiai Margit a 4. század legendás sárkányölő szentje. Bár Antiochiában szenvedett mártírhalált, ereklyéit állítólag ellopták, és a 10. század elején az umbriai Bolsena-tónál fekvő San Pietro della Valléba vitték. Krisztina, akit később összetévesztettek türoszi Krisztinával, Bolsenában halt mártírhalált. A kegyhelyeik egymás melletti elhelyezkedése azt eredményezte, hogy gyakran párba állították őket.²⁸

A Margit név személynévként mindazonáltal előzmény nélküli volt Angliában. Sem a *Domesday Book*, sem az *Angolszász krónika* nem említi; az angol királyi család sem használta, ahogyan a nemesség sem.²⁹ Az angolszászok már

25 Kristó 2001, 23.

26 McGuigan 2021, 95.

27 Engel 2005, 27.

28 Keene 2013, 16.

29 Keene 2013, 15.

legalább négy évszázada keresztények voltak, így bőven lett volna lehetőségük arra, hogy összeállítsák a helyi szentek jegyzékét, vagyis nem volt szükségük a szentírási alakokra vagy a korai egyház szentjeire. Margit lánya, Edit azt a nevet kapta, amelyet Hitvalló Eduárd felesége és a dinasztikus szent, Wiltoni Szent Edit, aki Aethelred király féltestvére volt.³⁰ Amikor Normandiai Emma lett Aethelred király második felesége, a nevét Aelfgifu névre változtatták, ami a férje első feleségének és a Wessex-dinasztia egyik 10. századi szentjének, I. Edmund király feleségének is a neve volt.³¹

A skótok királysága is rendelkezett a helyi szentek bőséges jegyzékével. Malcolm volt a harmadik király, aki ezt a nevet viselte, ami a 6. századi szentre utalva azt jelenti, hogy „Columba szolgája”.³² Margittal kötött házassága előtt Malcolmnak legalább két fia volt: Duncan (†1094) az első házasságából, Donald pedig talán egy másik nőtől.³³ Az előző kapcsolataiból származó fiainak adott nevek tehát skót dinasztikus szempontokat tükröztek: a legidősebb fiút Malcolm apjáról, I. Duncan királyról, a másikat pedig a testvéréről, Donald Banról nevezték el.

Ugyanakkor három legfiatalabb gyermeke nevének kiválasztásakor Margit a magyarországi példát követve bibliai neveket adott nekik, pontosabban olyan bibliai neveket, amelyek királyi asszociációkat hordoznak: Nagy Sándor, a világhódító után, akit a Makkabeusok első könyve is megemlít; Dávid, a zsidók első királya, a zsoltárásköltő után; továbbá Mária, Isten anyja és a Mennysorság Királynéja után. Fontos, hogy András királynak és feleségének, Anasztáziának volt egy Dávid nevű fia is, aki körülbelül akkor születhetett, amikor Margit családja Magyarországon tartózkodott. Anasztázia nővére, Anna, a francia királyhoz ment feleségül, fiát pedig Fülöpnek nevezte el talán annak a makedón királynak a tiszteletére, aki Sándor apja volt, és aki a Makkabeusok első könyvében is ezen a néven bukkan fel. Egy másik nővére, Erzsébet, a norvég királyhoz ment feleségül, és két lánya közül az egyiket Máriának nevezte el. Ez a névadási

30 I. Henrikkel kötött házassága után nevét Matildára változtatták.

31 Keene 2013, 15

32 McGuigan 2021, 96.

33 McGuigan 2021, 391–392.

minta tehát egy olyan irányzat része volt, amely Európa nemrégiben átalakult királyságaira volt jellemző, és csak most kezdett meghonosodni a nyugati részekben.

Ezek a nevek aztán bekerültek a skót királyi dinasztiába, amely három Sándor és két Dávid nevű királlyal büszkélkedhet. Margit neve a skót uralkodónók nemzedékein át vonult végig. Egyik fiának sem született lánya, de ezt a nevet kapta Dávid unokája és Dávid négy dédunokája, köztük I. Vilmos három lánya (akik közül az egyik törvénytelen volt). A név az angol királyi családba is bekerült. Margit uralkodói ágának utolsó közvetlen leszármazottja, III. Sándor Angliai Margitot, III. Henrik király lányát vette feleségül. Henrik, szakítva a normann előzményekkel, két legidősebb gyermekének olyan neveket adott, amelyek kifejezetten az angolszász királyi szentekre utaltak. Amikor Hitvalló Eduárd 1066-ban meghalt, az általa alapított Westminsterben temették el, szent mivoltának elismerése pedig az 1161-es szentté avatással nyert megerősítést. Henrik különös hódolatot tanúsított iránta, amit azzal juttatott kifejezésre, hogy ambiciózus tervet indított a Westminster-apátság felújítására, beleértve Eduárd szentélyének helyreállítását is. Figyelemre méltó, hogy legidősebb fiát és örökösét is a királyi szentről nevezte el.³⁴ Margitot halála után a közvélemény szentként ismerte el, kultuszának középpontjában az általa alapított dunfermline-i apátság állt. Szentségének megerősítése 1180-ban, ereklyéinek átadásával vált hivatalossá, majd 1249-ben ismét, amikor pápai jóváhagyást kapott.³⁵ Nem véletlen, hogy Henrik legidősebb lányának a Margit nevet adta, valószínűleg azért, hogy tisztelegjen Hitvalló Eduárd szent életű angolszász unokahúga emléke előtt, amint Henrik fiának adott neve is tisztelgés volt Eduárd király emléke előtt. Két évszázad alatt tehát egy angol hercegnő neve beépült a skót vérvonalba, majd a kör bezárult, amikor azt ismét átvette az angol királyi család.³⁶

Margit, aki fiatal korában sokat utazott, mélyreható és jelentős hatást gyakorolt a királynékról és a királynéi szerepről alkotott felfogásra új hazájában.

34 Eduárd király kultuszáról lásd Scholz 1961, 38–60.; Carpenter 2007, 865–891.; Keene 2013, 105–108., 125–126.

35 Keene 2013, 119–123.

36 Keene 2008, 115.

Azzal, hogy pártfogolta a Skót Királyság egyházának egyedi és némileg heterodox vonásait, előmozdította annak függetlenségét, és ezáltal alátámasztotta a királyság szuverenitását. Az általa bevezetett névadási gyakorlat arra szolgált, hogy megerősítse a kapcsolatot leszármazottjainak sora és a példamutató királyi szentek között, akiknek sorába ő maga is bekerült, amikor szentté avatták. A bizonyítékok arra utalnak, hogy ezek a gyakorlatok Margit korai magyarországi tapasztalataiban gyökereztek, amelyek olyan jelentős hatást gyakoroltak rá, hogy új hazájában is elterjesztette őket.

Felhasznált irodalom

Források

- Dunfermline *Vita*. Madrid, Biblioteca Real II 2097. Fol. 199–209.
- Cotton Tiberius Diii *Vita*. Cotton Tiberius Diii. London, British Library. Fol. 179v–186r. Átírását lásd Turgot: Margarita, Regina Scotiae, Edimburgi (s.). In *Acta Sanctorum: The Full Text Database*. Chadwyck-Healey, Cambridge, 1999. Jun. II, Dies 10.
- Cotton Tiberius Ei *Vita*. Cotton Tiberius Ei, Part 2. London, British Library. Fol. 11v–13v.

Szakirodalom

- Ancient Lives* 1998. *Ancient Lives of Scottish Saints*. Part 2. Trans. W. M. Metcalfe. Llanerch Publishers, Felinfach, 1895; repr. 1998. 297–321.
- Berend–Laszlovszky–Szakács 2007. Berend, Nóra – Laszlovszky, József – Szakács, Béla Zsolt: The Kingdom of Hungary. In Berend, Nóra (ed.): *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus c. 900–1200*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007. 319–368. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511496400.009>
- Carpenter 2007. Carpenter, David A.: King Henry III and Saint Edward the Confessor: The Origins of the Cult. *English Historical Review*, 122. (2007), 498. sz. 865–891. <https://doi.org/10.1093/ehr/cem214>

- Engel 2005. Engel, Pál: *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. I. B. Tauris Publishers, London–New York, 2005.
- Györffy 1994. Györffy, György: *King Saint Stephen of Hungary*. Columbia University Press, New York, 1994.
- Keene 2008. Keene, Catherine: Margaret of Scotland and Monastic Traditions in the Eleventh Century. *Annual of Medieval Studies at CEU*, 14. (2008), 65–80.
- Keene 2013. Keene, Catherine: *Saint Margaret, Queen of the Scots: A Life in Perspective*. Palgrave Macmillan, New York, 2013.
<https://doi.org/10.1057/9781137035646>
- Keynes 2008. Keynes, Simon: Edgar Rex *Admirabilis*. In Donald Scragg (ed.): *Edgar, King of the English 959–975*. The Boydell Press, Woodbridge (UK), 2008. 3–59. <https://doi.org/10.1515/9781846156304-005>
- Kristó 2001. Kristó, Gyula: The Life of King Stephen the Saint. In Zsoldos Attila (ed.): *Saint Stephen and His Country: A Newborn Kingdom in Central Europe – Hungary*. Lucidus, Budapest, 2001. 15–36.
- Lawrie 1905. Lawrie, Archibald C. (ed.): *Early Scottish Charters Prior to AD 1153*. James MacLehose and Sons, Glasgow, 1905.
- McGuigan 2021. McGuigan, Neil: *Máel Coluim III Canmore: An Eleventh-Century Scottish King*. John Donald, Edinburgh, 2021.
- Oram 2011. Oram, Richard: *Domination and Lordship: Scotland 1070–1230*. The New Edinburgh History of Scotland, Volume 3. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2011. <https://doi.org/10.1515/9780748628476>
- Orderic Vitalis 1968–1980. Orderic Vitalis: *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*. 6 vols. Ed., trans. Marjorie Chibnall. Clarendon Press, Oxford, 1968–1980.
- Pinkerton 1789. Pinkerton, John: *Vitae antiquae sanctorum qui habitaverunt in ea parte Britannia nunc vocata Scotia vel in ejus insulis*. 2 vols. Typis Johannis Nichols, London, 1789. II. 125–182.
- Savill 2023. Savill, Benjamin: *England and the Papacy in the Early Middle Ages: Papal Privileges in European Perspective, c. 680–1073*. Oxford Historical Monographs. Oxford University Press, Oxford, 2023. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198887058.001.0001>

- Scholz 1961. Scholz, Bernard: The Canonization of Edward the Confessor. *Speculum*, 36. (1961), 1. sz. 38–60. <https://doi.org/10.2307/2849843>
- Takács 2001. Takács Imre (szerk.): *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon. Benedictine Monasteries in Medieval Hungary*. Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma, 2001.
- Taylor 2010. Taylor, Alice: Historical Writing in Twelfth- and Thirteenth-Century Scotland: The Dunfermline Compilation. *Historical Research*, 83. (2010), 220. sz. 228–252. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2281.2009.00496.x>
- Turgot 1999. Turgot: Margarita, Regina Scotiae, Edimburgi (s.). In *Acta Sanctorum: The Full Text Database*. Chadwyck-Healey, Cambridge, 1999. Jun. II, Dies 10.
- Woolf 2007. Woolf, Alex: *From Pictland to Alba, 789–1070*. The New Edinburgh History of Scotland, Volume 2. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007. <https://doi.org/10.1515/9780748628216>